

Bloch-Lainé, Bourgeois-Pichat, Chazelle, Delouvrier, Friedmann, Gruzon, Malinvaud, Monbeig, Reynaud, Ripert, Saint-Geours, Stoetzel.

Sídlo *Bureau de Sociologie appliquée* je: 4, rue de Chevreuse, Paris 6e.

(Podle *Revue française de sociologie*, 1965, VI-2).

Vladimír Srb

Založení společnosti *Société de démographie sociale*

Koncem m. r. byla ve Francii založena *Société de démographie sociale*, se sídlem v Paříži 7, Bd. de Latour-Maubourg 60, sdružující demografy, sociology, lékaře, ekonomy a další pracovníky společenských věd. Jádrem členů tvoří 200 vědeckých pracovníků sdružených v dosavadním *Centre de démographie et de sociologie médicale* a kolem časopisu *Cahiers de sociologie et de démographie médicale*.

Předsedou je známý francouzský demograf *Jean Bourgeois-Pichat*. Prvá zasedání (maji se konat třikrát ročně) byla věnována projednání programu, který se týká společenských věd jako faktorů současného života, konkretizovaného přednáškami: Feminizace zdravotnických a sociálních povolání (M. Rocard). Zdravotnická povolání a povolání příbuzná podle sčítání lidu v roce 1962 (G. Rösch). Práce praktického lékaře (E. Garbe), Rodinný a sociální původ současných lékařských osobností (H. Bastide), Skupinový kabinet (D. Josephová, J. M. Bolze, A. Laugier). Organizátoři nové společnosti si slibují, že shromáždí pravidelně osobnosti různého zaměření a umožní jim vzájemnou informaci o pracích v různých společenských odvětvích. Mnoho informací má poskytnout běžná statistika demografická i lékařská, ale i výzkumy nutné k doplnění dalších potřebných informací. *Cahiers de sociologie et de démographie médicale* se staly časopisem nové společnosti.

Vladimír Srb

Institút sociologie venkova a historie zemědělství a jeho úkoly

Plenární zasedání ÚV KSČ k otázkám ideologické práce strany v prosinci 1963 zdůraznilo nutnost věnovat stálou pozornost rozvoji sociologických výzkumů a po roční přípravě zvláštní komise při ÚV KSČ byla sekretariátu předložena zpráva o podmínkách rozvoje sociologie v ČSSR, kterou pak na jaře tohoto roku sekretariát ÚV KSČ schválil. Tím byl také dán základ k vzniku Institutu sociologie venkova a historie zemědělství jako hlavního vědeckovýzkumného i koordinačního střediska čs. sociologie venkova.

Usnesením sekretariátu ÚV KSČ ze dne 17. 3. 65 a rozhodnutím ministra zemědě-

lství, lesního a vodního hospodářství ze dne 7. 9. 1965 byl zřízen z dosavadního sociologického oddělení Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky a z historického oddělení Zemědělského muzea (Ústavu vědeckotechnických informací) Institut, který zahájil svou činnost dnem 1. července 1965. Vycházelo se zde z názoru, že historie zemědělství by se měla (pokud je rozvíjena v rámci resortního výzkumného ústavu ministerstva zemědělství) zabývat především nedávnou a současnou historií, která se do značné míry překrývá nebo i splývá se sociologií venkova a zemědělství, a že Zemědělské muzeum by mělo plynule znázorňovat vědeckou práci Institutu i jiných zemědělských vědeckých institucí, resp. ji svým specifickým způsobem propagovat mezi statisíce návštěvníků čtyř stávajících objektů Zemědělského muzea.

Institut představuje jedno z nejstarších zemědělských sociologických pracovišť v ČSSR a vlastně i v Evropě. Navazuje jak na Kabinet sociologie při Československé zemědělské akademii, která vznikla r. 1924 a při níž existovala velmi agilní sociologická komise, v níž působil Chalupný, Smetánka, Galla a řada vynikajících sociologů z první republiky,¹ tak (a především) na Kabinet pro sociální a kulturní otázky v zemědělství a lesnictví při Čs. akademii zemědělských věd. Při ní od r. 1953 velmi úspěšně působila Ústřední komise pro sociální a kulturní otázky v zemědělství a lesnictví, která v podstatě představovala jakousi zemědělskou sociologickou společnost, sdružující významné pracovníky nejrozličnějších společenských věd, pokud se zabývali sociální a kulturní problematikou čs. vesnice. (Nyní tento poradní sbor prakticky splýnul se sekci pro sociologii venkova ČSS.) V Ústřední komisi se fakticky soustředila naše první marxisticky orientovaná sociologie, pokud se zabývala jedním z ústředních problémů naší republiky, socialistickou přestavbou čs. zemědělství. Uspořádala řadu konferencí a vyšlo zde několik publikací, které možno nazvat sociologickými nebo kulturně politickými; pokusili jsme se zde i o napsání naší první sociologické metodologické příručky². Dva roky před zánikem Čs. akademie zemědělských věd (1960) vzniklo zde Ústředí pro studium společenského vývoje v zemědělství, které v sobě zahrnovalo jak sociologický a historický výzkum, tak zemědělské muzejnictví. Po zániku ČSAZV byly však tyto složky rozděleny: sociologie venkova byla soustředěna v sociologickém oddělení Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, a historie a muzeologie v Ústavu vědeckotechnických informací. To je náčrt historie Institutu, o jehož vznik jsme usilovali již v r. 1945 (první návrh na jeho vznik byl podán ihned po revoluci r. 1945). Cesty jeho vzniku nebyly snadné a nebudou snadné ani cesty jeho rozvoje — pocit nutnosti sociologie se těžce rodí v hlavách zemědělských techni-

1 J. Tauber: *Předmět a úkoly sociologie vesnice po XII. sjezdu KSČ*. Zprávy PSK, sv. 11. Praha 1963.

2 J. Tauber: *Jak sledovat a zkoumat hospodářský, sociální a kulturní vývoj v zemědělství*, Praha, ČSAZV 1957, s. 202.

ků a ekonomů. Má-li Institut úspěšně rozvinout další činnost, musí být náležitě vybaven a počet jeho odborných a vědeckých pracovníků musí vzrůst alespoň na srovnatelnou úroveň s ústavy, které se zabývají nejrůznějšími produkčními problémy v zemědělství. Zatímco tyto ústavy mají po 100–200 i více pracovníků, náš Institut začíná s necelými dvaceti (i s odbočkou v Bratislavě), a má příslib určitého rozvoje v průběhu tohoto a příštího roku. Vybavení Institutu, jako ostatně všech sociologických pracovišť, je velmi jednoduché — jeho největší vymožeností je sociologická laboratoř v Kačíně, kde dochází k plynulému kontaktu s družstevníky okolních vesnic, a kde se organizuje průzkum názorů a postojů zemědělců — návštěvníků Zemědělského muzea, v němž je laboratoř umístěna.

Na jiném místě jsme si ujasnili, jaká je povaha a úkoly sociologie venkova a historie zemědělství³. Jsou především aplikací obecné marxistické sociologie a historie na studium společenských vztahů a společenského vývoje zemědělství a jeho širšího prostředí (tj. venkovských sídlišť), a z toho vyplývá i jejich metoda i úkoly. Bez znalostí ekonomiky, techniky a technologie zemědělství (nebo alespoň bez přihlížení k nim), a bez znalosti dosa-
vadního vývoje zemědělství bychom však nemohli úspěšně aplikovat zásady a poznatky obecné sociologie — C. Taylor měl asi pravdu, když při zrodu americké sociologie venkova tvrdil, že rurální sociologie má stejné daleko k obecné sociologii jako k zemědělské ekonomice. Já bych ještě dodal, že se neobejdeme ani bez znalosti způsobů práce a života zemědělců a obyvatelů venkova, tj. bez znalosti techniky i technologie zemědělství a bez znalosti psychologie rolníků, která je tak úzce svázána s podmínkami jejich biologické výroby a s jejich specifickým prostředím a vývojem. Není tudíž divu, že sociologii venkova se věnují především odborníci se zemědělským vysokoškolským vzděláním, a že bychom si přáli, aby naše vysoké školy zemědělské umožnily v postgraduálním studiu a v přípravě na vyšší akademické hodnosti sociologickou specializaci. Ostatně první kroky k tomu byly učiněny zavedením přednášek ze sociologie venkova, i když zatím jen v rámci předmětu vědeckého komunismu a při obhajobě kandidatur. Tím není řečeno, že se neuplatní v kolektivu sociologů vesnice i jiné profily sociologů, tj. s universitním filosoficko-sociologickým vzděláním, ekonomové, právníci, psychologové, statistikové atd. Takové struktury našeho vědeckého kolektivu se snažíme také dosáhnout a do značné míry již tomu tak je.

Jaké jsou hlavní úkoly Institutu? Již ta okolnost, že nejde jen o studium sociologických, ale i aktuálně historických problémů venkova a zemědělství, a že jde o pracoviště, které má koordinovat veškerý výzkum tohoto zaměření v naší republice, je program vě-

decké činnosti Institutu široký — i když si vytkl neodkladné přednostní úkoly, jimž chce věnovat nejvíce úsilí a péče. Celý soubor úkolů Institutu lze označit jako „Sociologie venkova a současná historie zemědělství“, zaměřený k řešení nejnaléhavějších problémů rozvoje čs. sociologie zemědělství a optimálního uspořádání společenského života na vesnici jakožto širšího prostředí zemědělské výroby. To je ovšem nejširší obecný úkol, který nám umožňuje sledovat a řešit nejrůznější problémy, jež se staví do cesty vzestupu našeho zemědělství a postupnému odstraňování podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.

Na první místo jsme si postavili úkol poznat podmínky dokonalejší organizace práce v zemědělství, resp. zdokonalení jeho řízení. Protože je to velmi obsáhlý úkol, přistupujeme nejdříve k řešení jeho dílčího, ale nadmíru aktuálního problému „Sociologie a psychologie řídících pracovníků v JZD“. Nemá to být jen pouhá analýza příčin úspěchů a neúspěchů vedoucích pracovníků v družstvech, ale také praktický návod, jak zdokonalit jejich práci. Má vyústit řadou kursů pro organizátory našeho družstevnictví, publikování příruček atd. Sociologové zemědělství mají zde mnohem těžší úkol než sociologové průmyslových závodů, kteří se přece jen mohou opírat o některé zahraniční práce — zatímco o sociologii řízení zemědělských závodů nebylo dosud napsáno snad jediné řádky — ani v socialistických zemích, ani v kapitalistických státech. Tento výzkum byl již zahájen a počítá se, že předběžné výsledky budou po roce publikovány a celý úkol bude oponován koncem roku 1967.

Zmíněný výzkumný úkol je volně napojen na mezinárodní srovnávací akci. V září r. 1965 sešla se v Paříži rada tohoto výzkumného projektu a ujasnila si další postup: má být srovnávána organizace a řízení zemědělských výrobních družstev v socialistických a kapitalistických zemích a náš Institut má zde hrát důležitou koordinační úlohu. Projekt bude přidružen k Mezinárodní sociologické asociaci. Nabízí se zde možnost nejen uplatnit výsledky našeho výzkumu v širším mezinárodním prostředí, ale také studovat jeden z nejvážnějších a nejavantgardnějších problémů zemědělství, totiž kooperaci umožnit racionalizaci zemědělské výroby, jejíž převážně malozemědělský charakter brání pronikání vědeckého pokroku v oblasti techniky a technologie. Ze soukromohospodářské a velkovýrobní formy za kapitalismu znemožňují vyřešení optimálních společenských a výrobních vztahů, to není žádným tajemstvím ani na západě.

S touto problematikou souvisí i studium vývoje naší zemědělské kolektivizace, zobecnění jejích zkušeností. Tento výzkum probíhá na okresu Tachov a sleduje postup od osídlování přes JZD k státním statkům, které se zde sdružily a převzaly většinou zaostávající druž-

³ J. Tauber ve *Sborníku statí o sociologii*, který vyjde pod red. doc. J. Kohouta v roce 1965 v NPL a ve skriptech pro posl. vys. školy zeměd. v Praze. „Sociologie venkova“ 1965.

stva. Tento proces je sice specifický, setkáváme se s ním jen v některých pohraničních i horských oblastech, ale objevují se zde obecné společenské problémy, jejichž poznání přispěje k ujasnění dalšího vývoje našeho zemědělství, nemluvě o zachycení historie jednoho z nejvýznamnějších a nejdramatičtějších procesů v naší zemi. Kromě toho probíhá studium společenského vývoje na několika JZD — a zde již zasahují historici, jako rovnocenní partneři sociologů v našem Institutu. Agrární otázky socialismu nejsou sice výlučně sférou sociologie a historie zemědělství, ale v Institutu budou mít svůj hlavní domicil, protože zatím žádný jiný ústav se jim soustavně nevěnuje. Zde ovšem nepůjde jen o otázky výstavby čs. socialistického zemědělství, ale vůbec o světovou sociálně politickou problematiku zemědělství, bez jejíž znalosti není možno usuzovat, jak se bude vyvíjet zemědělství v naší zemi.

Významným problémem zemědělství a vesnice je vytvoření takových společenských podmínek v zemědělských závodcích, aby byly schopny téměř beze zbytku absorbovat vědeckotechnický a kulturní pokrok. Na celém světě se hledají nejvhodnější způsoby pronikání výsledků vědy a techniky do praxe, do života, a my se domníváme, že jen to společenské zřízení přetrvává, které dovede lépe a pohotověji asimilovat technický a společenský pokrok. Ovšem skutečný pokrok, nikoliv jen neproěřené názory. A zde jsme hned u tří zásadních problémů sociologie: Studovat nejvhodnější organizaci vědy, způsoby šíření jejích výsledků, a podmínky, za nichž je v praxi — tj. v konkrétních podmínkách vesnice a zemědělství — ochotně přijímán pokrok, resp. kde je dostatek iniciativy a zájmu nejen mezi předáky, ale u všech pracovníků. Tyto problémy jsme začali již vloni studovat jako mimořádný problém ministerstva zemědělství, totiž efektivnost působení zemědělské vědy a zemědělské propagace — a opět je mezinárodně koordinován: tentokrát Střediskem UNESCO pro koordinaci a dokumentaci společenských věd ve Vídni. Jde o srovnávací výzkum mezi některými sociologickými pracovišti v socialistických i kapitalistických zemích (Polsko, ČSSR, Maďarsko, Jugoslávie, Rumunsko⁴ na jedné straně, a Francie, Švédsko, Holandsko a Itálie na straně druhé). Tyto problémy jsou velmi pilně studovány i v USA. NSR a v jiných zemích a souvisí téměř s celou technickou, ekonomickou a sociální strukturou i s úrovní zemědělské výroby. Nelze je tudíž studovat izolovaně bez přihlídnutí k podmínkám, za nichž věda a pokrok proniká. Věříme, že socialistické země budou zde moci ukázat nejedno prvenství, ale také že se všelícemu příuční z organizace zemědělské vědy a zemědělského poradnictví.

Další významnou sférou naší činnosti budou studie prostorového uspořádání zemědělství a

vesnice. Již před léty jsme při studiu problému zemědělské mládeže⁵ bezpečně zjistili, že po uspokojení základních podmínek materiálního zajištění mládeže se rychle posunují do popředí zájmu materiálně kulturní a ostatní kulturní podmínky a zejména pak podmínky bydlení, hygiena práce, služby a nakonec kulturní společenské podmínky (možnost vzdělávání, zábavy atd.). Výstavba socialistické vesnice je dosud improvizována a neopírá se o technicko-hospodářská a tím méně o sociologicko-psychologická studia a výzkumy. A zde opět jde o složitější otázky, týkající se organizace celého prostoru, jež obývá český a slovenský národ. Heslo „odstranit rozdíly mezi městem a vesnicí“ by mělo dostat novou náplň, totiž vytvoření takové soustavy pracovišť a sídlišť, která je optimální pro rozvoj výroby i kultury a společenských vztahů. Jsme svědky velmi neorganické výstavby všeho druhu, zamořování celých krajů exhalacemi, znečišťování toků, pitné vody a vzduchu, zabírání nejurodnějších půd, neplánovitého růstu sídlišť a jinde zase stavební stagnace. Usilujeme o vznik ústřední komise při ČSAZV, v níž by se komplexním vědeckým způsobem řešil problém industrializace všech odvětví výroby, tudíž i zemědělství, a kde nepůjde jen o pouhé ochrannářství a zkrášlování krajiny, ale o její všestranně účelné uspořádání ze všech existenčních i estetických hledisek. Poláci již mají takovou komisi při Polské akademii věd a vede ji přímo náměstek předsedy vlády Ignar. Domnívám se, že by podobná komise měla být zřízena i u nás — a je jen přirozené, když podnět k tomu dává sociologie venkova, která se nutně musí zabývat rurbanizačními problémy — a ty nelze řešit bez respektování celospolečenských zájmů. Nepřešli jsme zde sice ještě k vytýčení zvláštních výzkumných úkolů, ale utvořili jsme při sekci ČSS pro sociologii venkova komisi pro urbanizaci vesnice, která navrhne program výzkumu ovšem za předpokladu, že Institut bude v tom smyslu vybaven odbornými pracovníky.

Institut se neubránil řešení řady aktuálních úkolů. Již dnes Ústřední výbor KSČ, ministerstvo zemědělství a nejrůznější instituce se na nás obracejí se žádostí o kooperaci při řešení naléhavých problémů. Teší nás, že nepracujeme do zásoby nebo bez adresáta, jako tomu bylo dříve, ale pro život, praxi. Vyžaduje to však zvláštní opatření uvnitř Institutu. Pro aktuální úkoly a pro výzkum názorů a postojů zemědělců i ostatního obyvatelstva k různým opatřením v zemědělství budujeme zvláštní skupinu sociologů, která nejen zná metody zkoumání veřejného mínění, ale rozumí zemědělství. Vloni jsme si na zkoušku ověřovali tyto metody při zkoumání názorů rolníků na organizaci práce v JZD. Zdá se, že zde budeme moci vykonat mnoho užitečného pro zemědělskou správu a že výsledky to-

⁴ Od 24. do 27. listopadu 1965 sešli se sociologové venkova ze socialistických zemí v Praze, aby se dohodli o metodě této spolupráce a uvažovali i o jiných formách kooperace.

⁵ J. Tauber a kolektiv: *Otázky zemědělské mládeže*. Praha, ČSAZV 1957, s. 400.